

شورای عالی توسعه صادرات:

۹۹/۲ درصد اهداف صادرات غیرنفتی در سال ۸۰ تحقق یافت

اشاره:

صادرات موتور محرکه رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، محور قرار گرفته است. جهش صادرات غیرنفتی برای اقتصاد ایران می‌تواند پیامدهای بسیار خوشایندی در برداشته باشد، زیرا موجب رونق سرمایه‌گذاری‌های صادرات‌گرا، رشد ارزش افزوده تولید ملی بر مبنای پایداری تقاضا به ویژه در خارج از مرزهای کشور، ایجاد فرصت‌های اشتغال مولد، رشد درآمد افراد در جامعه و فقرزدایی و در نهایت توسعه رفاه اجتماعی خواهد شد.

در دو سال نخست اجرای برنامه سوم، اهداف برنامه در خصوص صادرات غیرنفتی به طور کامل محقق نشده، اما نسبت تحقق اهداف در قیاس با دو برنامه گذشته افزایش یافته است و همین امر خوش‌بینی نسبت به جهش صادرات غیرنفتی را ارتقا بخشیده است. این در حالی است که برخی کارشناسان و حتی مسؤولان دولتی عقیده دارند که اهداف برنامه سوم در زمینه صادرات غیرنفتی بلندپروازانه تعیین شده است.

در این مقاله به بررسی تجارت غیرنفتی ایران در سال گذشته و نقاط قوت و ضعف آن می‌پردازیم.

دیرخانه شورای عالی توسعه صادرات غیرنفتی در اوایل خردادماه سال جاری اعلام کرد: ارزش صادرات غیرنفتی کشور بر مبنای قیمت‌های صادراتی ثبت شده در گمرک جمهوری اسلامی ایران ۴۲۴۰ میلیون دلار است که با احتساب ۲۰۰۳/۹ میلیون دلار صادرات خدمات، ارزش کل صادرات غیرنفتی کشور به ۶۲۴۳/۹ میلیون دلار بالغ شد. به گزارش روابط عمومی وزارت بازرگانی، بر اساس اهداف پیش‌بینی شده در برنامه سوم توسعه اقتصادی کشور، ارزش کالاهای غیرنفتی صادراتی در سال گذشته ۵۹۷۳ میلیون دلار در نظر گرفته شده که نسبت به برنامه تعیین شده ۴/۵ درصد رشد داشت. این نشانگر آن است که ارزش صادرات کالاهای غیرنفتی تحقق یافته در سال گذشته نسبت به سال ۱۳۷۹، ۱۵/۵ درصد افزایش نشان می‌دهد.

صادرات غیرنفتی کشور اعم از کالا و خدمات بر مبنای «قیمت‌های کف جهانی و بازارهای هدف» ۸۷۸۲/۲ میلیون دلار برای سال ۱۳۸۰ برآورد شد که از این میزان برای ۱۶۶ سرفصل از کالاهای غیرنفتی صادراتی کشور ۶۷۷۸/۳ میلیون دلار مطابق قیمت‌های کف جهانی و بازارهای هدف مربوط به صادرات کالا و ۲۰۰۳/۹ میلیون دلار آن مربوط به صادرات خدمات است. این گزارش

می‌افزاید: به استناد آمار گمرک در سال ۱۳۸۰، مقدار ۱۶/۱ میلیون تن کالای غیرنفتی به ارزش ۴۲۴۰ میلیون دلار صادر شد که در مقایسه با سال ۱۳۷۹ از لحاظ وزن ۱۰/۵ درصد و از لحاظ ارزش ۱۵/۵ درصد رشد داشت.

ارزش صادرات کالاهای غیرنفتی یاد شده شامل ۳۹۱۷/۹ میلیون دلار کالاهای صادره از طریق گمرکات اجرایی کشور، ۲۳۷ میلیون دلار کالاهای صادره از طریق بازارچه‌های مرزی و تجارت چمدانی و ۸۵/۲ میلیون دلار مربوط به ارزش صادرات فرش همراه مسافر است.

همچنین ارزش کمی صادرات کالاهای غیرنفتی در برنامه سوم برای سال ۱۳۸۰ معادل ۴۲۷۳ میلیون دلار منظور شده بود که ۹۹/۲ درصد از اهداف برنامه در عملکرد صادرات غیرنفتی تحقق یافت.

این گزارش می‌افزاید: صادرات خدمات کشور در سال ۱۳۸۰ معادل ۲۰۰۳/۹ میلیون دلار برآورد می‌شود که سهم درآمدهای حاصل از صنعت گردشگری، صادرات خدمات فنی و مهندسی، درآمد از محل حمل و نقل و عبور (ترانزیت) و درآمد ناشی از صادرات خدمات نیروی انسانی و سایر درآمدها به ترتیب ۰/۵، ۳/۵، ۳۴/۲، ۵/۳ و ۲/۰ درصد است.

بررسی این ارقام نشان می‌دهد که میزان تحقق ارزش صادرات

کالاهای غیرنفتی نسبت به برآورد برنامه سوم در سال ۱۳۸۰ به مراتب بیش از سال‌های گذشته (به ویژه برنامه‌های اول و دوم که بیش از ۶۰ درصد این اهداف محقق شد) می‌باشد. تحقق ۹۹/۲ درصد از اهداف برنامه در این زمینه، نشان می‌دهد که تسهیلات و تشویق‌های دولت در زمینه صدور کالاهای غیرنفتی به تدریج آثار مثبت خود را بروز داده است. انتظار می‌رود که با ادامه این روند در طول اجرای برنامه، دستیابی به درآمدهای پیش‌بینی شده، میسر گردد.

اما در خصوص صادرات خدمات این نکته حایز اهمیت است که سهم صادرات خدمات فنی و مهندسی به نسبت دیگر درآمدهای ناشی از صدور خدمات همچنان پایین است. کمتر از ۴ درصد ارزش صادرات خدمات مربوط به صدور خدمات فنی و مهندسی است. به عقیده کارشناسان فقدان حمایت‌های لازم از سوی دولت و وجود موانع جدی در این زمینه سبب شده که سهم مذکور در سطح پایینی قرار گیرد. تسهیلات ارایه شده برای عرضه به شرکت‌های پیمانکاری و مشاوره در جهت رونق صدور خدمات در سال جاری، می‌تواند مسیر توسعه صادرات این بخش را هموار سازد، مشروط بر آن که آیین‌نامه‌های اجرایی به سرعت تنظیم و ابلاغ شود و سیستم بانکی

همکاری لازم را با بخش صادرات خدمات فنی و مهندسی به عمل آورد.

بررسی گمرک جمهوری اسلامی ایران در خصوص سهم کالاهای صادراتی در مجموعه صادرات غیرنفتی حایز اهمیت است. بر اساس این بررسی، حدود ۶۰/۱ درصد ارزش صادرات کالاهای غیرنفتی در سال گذشته مربوط به صادرات کالاهای صنعتی (۲۵۴۴ میلیون دلار)، ۲۱/۷ درصد مربوط به کالاهای کشاورزی (۹۲۰ میلیون دلار)، ۱۴/۲ درصد مربوط به صادرات فرش دستباف و صنایع دستی (۶۰۲ میلیون دلار) و چهار درصد دیگر مربوط به صادرات محصولات معدنی (۱۶۹/۶ میلیون دلار) است.

افزایش سهم کالاهای صنعتی در مجموع صادرات غیرنفتی نشانگر افزایش قدرت رقابت کالاهای صنعتی ایران در بازارهای برون‌مرزی است که به عقیده دست‌اندرکاران تجارت با رونق سرمایه‌گذاری‌های صادرات‌گرا در بخش‌های مزیت‌دار و بهره‌گیری از سرمایه‌گذاری‌های مشترک و مستقیم خارجی و دانش و فناوری روز می‌تواند به سرعت تقویت گردد و به تحقق اهداف برنامه سوم کمک بسزایی داشته باشد.

در همین حال سهم محصولات معدنی در صادرات غیرنفتی کشور همچنان در سطح پایینی باقی

مانده است. با وجود ذخایر غنی معدنی (کانی‌های فلزی و غیرفلزی) در کشور، رونق سرمایه‌گذاری در این بخش و فرآوری مواد خام معدنی و صدور آنها می‌تواند درآمدهای ارزی قابل توجهی را نصیب اقتصاد ملی نماید. حجم کلان سرمایه‌گذاری مورد نیاز برای بهره‌برداری از معادن و فقدان امکانات زیربنایی مناسب در محل‌های استقرار ذخایر معدنی از موانع جدی در این بخش است. کارشناسان عقیده دارند که دولت با سرمایه‌گذاری در امور زیربنایی (جاده، برق و...) و جذب سرمایه‌گذاران بین‌المللی برای انجام سرمایه‌گذاری‌های مشترک و نیز حمایت بیشتر از سرمایه‌گذاران داخلی می‌تواند گام‌های مثبتی را برای توسعه این بخش و صادرات آن بردارد و فرصت‌های اشتغال مناسبی را به ویژه در مناطق محروم کشور که برخوردار از ذخایر معدنی هستند، به‌وجود آورد.

به عقیده برخی کارشناسان سهم صادرات کالاهای سنتی نظیر محصولات کشاورزی، فرش دستباف و صنایع دستی به لحاظ رکود نسبی اقتصاد جهانی کاهش تقاضا برای اینگونه محصولات در آینده نیز رو به نزول خواهد گذارد. آنها بر این عقیده هستند که برای توسعه صادرات غیرنفتی نمی‌بایست به رشد سریع صدور کالاهای سنتی تکیه کرد و لازم

است در این زمینه به رشد صادرات مصنوعات صنعتی که از ارزش افزوده بیشتری برخوردار است، اتکا نمود. هر چند که بخش کشاورزی و صنایع دستی اشتغال گسترده‌ای را (حدود ۳۰ درصد جمعیت فعال کشور) به خود جذب نموده است.

بر اساس گزارش گمرک جمهوری اسلامی ایران که در اواسط فروردین ماه سال جاری انتشار یسافت، ارزش صادرات غیرنفتی کشور در سال ۱۳۸۰ به میزان ۳ میلیارد و ۹۱۷ میلیون و ۹۰۰ هزار دلار اعلام شد که نسبت به سال ۱۳۷۹ معادل ۱۲/۴ درصد رشد داشت.

طبق همین گزارش، ۱۵ میلیون و ۱۹۴ هزار تن کالای غیرنفتی در سال گذشته صادر شد که نسبت به سال ۱۳۷۹ از نظر وزن ۹/۷ درصد افزایش نشان داد.

بر اساس این گزارش، صادرات غیرنفتی کشور با در نظر گرفتن ۱۷۳ میلیون دلار از طریق بازارچه‌های مرزی و ۶۴ میلیون دلار از محل تجارت چمدانی به ۴ میلیارد و ۱۵۴ میلیون و ۹۰۰ هزار دلار رسید. گزارش گمرک جمهوری اسلامی ایران در خصوص صادرات غیرنفتی، شفاف است، اما در گزارش شورای عالی توسعه صادرات غیرنفتی یک نکته مبهم وجود دارد که مربوط به برآورد ارزش صادرات غیرنفتی بر مبنای

«قیمت‌های کف جهانی و بازارهای هدف است که مجموع صادرات غیرنفتی برای سال ۱۳۸۰ را ۸۷۸۲/۲ میلیون دلار برآورد کرده که ۶۷۷۸/۳ میلیون دلار آن مربوط به ۱۶۴ سرفصل کالایی و ۲۰۰۳/۹ میلیون دلار صادرات خدمات است.

چنانچه منظور از این ارقام، برآورد اولیه ارزش صادرات غیرنفتی (اعم از کالا و خدمات) باشد، در این صورت عملکرد تحقق صادرات کالایی به میزان ۹۹/۲ درصد صحیح به نظر نمی‌رسد. بلکه ۶۲/۵ درصد است که نزدیک به ارقام تحقق یافته در دو برنامه گذشته است.

در همین گزارش، میزان تحقق صادرات محصولات پتروشیمی ۹۸/۶ درصد، کالاهای کشاورزی ۸۰/۷ درصد، گروه مواد معدنی ۱۲۳/۸ درصد و فرش دستباف و صنایع دستی ۸۳/۴ درصد ذکر شده است. این ارقام نشان می‌دهد که در بخش پتروشیمی امکان تحقق اهداف برنامه در سال‌های آینده وجود دارد. در بخش مواد معدنی عملکرد بالاتر از اهداف پیش‌بینی شده است، گرچه سهم آن در مجموعه صادرات کمتر از توانمندی‌های اقتصاد ملی است. در زمینه محصولات کشاورزی و فرش و صنایع دستی نیز تحقق اهداف برنامه چندان آسان نیست. در گزارش گمرک ۱۰ قلم عمده کالاهای صادراتی بر حسب

و ماشین‌آلات صنعت چاپ بیشترین رشد وزنی (۱۰۷ درصد) برخوردار بود.

مقایسه آمارهای ارایه شده نشان می‌دهد که تراز تجارت غیرنفتی ایران در سال گذشته با حدود ۱۱/۷ میلیارد دلار کسری مواجه بود. به عبارت دیگر سهم صادرات غیرنفتی (کالا و خدمات) در تأمین هزینه‌های واردات کالا به ۳۴/۸ درصد رسیده است. چنانچه بخواهیم به توازن در تجارت غیرنفتی دست یابیم، با سطح کنونی واردات موردنیاز، ارزش صادرات می‌بایست سه برابر شود. دستیابی به چنین هدفی نیازمند استفاده بهینه از منابع، تخصیص منابع به طرح‌های صادرات‌گرا، محدودیت تقاضا برای اقلام وارداتی قابل تولید در داخل، حمایت کسافی دولت از بخش‌های صادرات‌گرا و ارایه تسهیلات ارزی و ریالی برای رونق سرمایه‌گذاری در این بخش‌ها و... است که نیازمند برنامه‌ریزی جامع و دقیق و ایجاد فضای قانونی مناسب برای اجرایی ساختن برنامه‌های راهبردی جهش در صادرات غیرنفتی است.

آهن‌آلات بیش از ۱/۵ میلیارد دلار، لوازم صنعتی و برقی نزدیک به ۱/۵ میلیارد دلار، گندم ۸۹۵/۴ میلیون دلار، مواد اولیه پلاستیک ۶۵۰/۸ میلیون دلار، مواد شیمیایی ۶۴۳/۴ میلیون دلار، محصولات صنایع شیمیایی ۴۵۵/۹ میلیون دلار، محصولات دارویی ۴۵۳/۴ میلیون دلار، ماشین‌آلات راه‌سازی ۴۰۸/۵ میلیون دلار و روغن خوراکی به ارزش ۳۵۸/۲ میلیون دلار بوده است.

در بین این اقلام، واردات آهن‌آلات در سال گذشته با مخالفت و انتقاد مجتمعاتی ذوب‌آهن و فولادسازی مواجه شد. زیرا امکان تولید بسیاری از اقلام وارداتی در داخل کشور وجود داشت، اما به لحاظ تعرفه‌های پایین گمرکی برای واردات این اقلام، بنیه رقابت تولیدکنندگان داخلی تحت‌الشعاع قرار گرفت و بیش از ۱/۵ میلیون دلار آهن‌آلات وارد کشور شد، در حالی که صادرات این اقلام کمتر از یک میلیارد دلار بود.

نکته مهم دیگر در گزارش گمرک، کاهش ۸۵/۲ درصد واردات انواع پنبه به لحاظ وزن و کاهش ۵۷/۶ درصدی ارزش آن نسبت به سال ۱۳۷۹ است که بیشترین کاهش را در بین اقلام وارداتی کشور نشان می‌دهد.

در همین حال واردات ماشین‌آلات راه‌سازی از بیشترین رشد از نظر ارزش (۱۷۲ درصد)

ارزش به ترتیب فرش دستباف ۵۲۲/۱ میلیون دلار، گازها ۴۳۱ میلیون دلار، پسته و مغز پسته ۳۴۳/۸ میلیون دلار، آهن‌آلات و فولاد ۱۹۵/۴ میلیون دلار، سایر کالاهای صنعتی ۱۷۹/۱ میلیون دلار، نفتای سبک ۱۱۴/۷ میلیون دلار، سایر محصولات پتروشیمی ۱۰۶ میلیون دلار، مصنوعات مسی ۱۰۰/۱ میلیون دلار، البسه ۸۷/۶ میلیون دلار و نخود و انواع بنشن ۶۶ میلیون دلار اعلام شده است.

به عقیده کارشناسان این محصولات از اقلام صادراتی مزیت‌دار است که می‌بایست برای توسعه صادرات آنها برنامه‌ریزی و تمرکز داشت.

اما توجه به بحث واردات کشور نیز حایز اهمیت است، زیرا برخی اقلام صادراتی در میان اقلام وارداتی نیز به چشم می‌خورد. در سال گذشته ۲۶/۴ میلیون تن کالا به ارزش ۱۷ میلیارد و ۹۳۸ میلیون دلار وارد ایران شد که نسبت به سال ۱۳۷۹ از لحاظ وزن ۱۳/۱ درصد و از نظر ارزش ۲۵/۵ درصد افزایش داشت. فزونی رشد ارزشی نسبت به وزن کالاهای وارداتی نشانگر واردات کالاهای ارزشمندتر است.

۱۰ قلم عمده کالاهای وارداتی کشور در سال گذشته که ۵۳/۸ درصد وزن و ۵۷/۷ درصد ارزش واردات را تشکیل داد، شامل لوازم و ماشین‌آلات مکانیکی به ارزش ۳/۴۷ میلیارد دلار،